

Josip Antolović

OTAC ARDELIO DELLA BELLA (1655.—1737.)
APOSTOL DALMACIJE

Uz 250. obljetnicu smrti

Uvod

Različite obljetnice uvijek su prilika da se pred suvremenincima osvježi uspomena bilo na koje trajno vrijedno veliko djelo prošlosti bilo na koju ličnost koja nikada ne bi smjela uroniti u mrak zaborava. Ove godine, 3. prosinca, navršava se 250 godina od smrti oca Ardelija Della Belle (1655.—1737.), apostola Dalmacije i jezikoslovca, pisca *Talijansko—latinsko—ilirskog rječnika*, *Ilirske gramatike te Razgovora i pripovijdanja*. On je svojim neumornim tridesetčetverogodišnjim misionarenjem obnavljao južnohrvatska sela i gradove, a svojim pisanim djelima besmrtno zadužio hrvatsku kulturu, njezin lijepi jezik. Zavojevši i naučivši hrvatski jezik, napisao je, u prvome redu iz apostolskih pobuda, rječnik i gramatiku, ugledavši se tako u drugoga isusovca, koji bijaše našega roda, Bartola Kašića (1570.—1650.), pisca prve gramatike našeg jezika. „Za tumačenje hrvatskih riječi i fraza Della Bella navodi u rječniku svu silu citata iz hrvatskih pjesnika, vrlo često i takvih koji još nisu bili izdani tiskom. Talijan Della Bella s tolikom je ljubavlju učio i proučavao hrvatski jezik da ga je poznavao kao malo koji od rođenih Hrvata. On je bio i pokretač Ilirske akademije u Splitu za njegovanje hrvatskog jezika” (Miroslav Vanino).

Stoga je posve opravdan susret s Della Bellom u 250. obljetnici njegove smrti: opravdan za naše današnje stvaralaštvo i na posve religioznom, ali i na kulturnom području. Della Bellina je suvremenost u tome što se odlično znao inkulturirati u hrvatsku narodnu kulturu, pogotovo na njezinu jugu, i obogatiti je evandeoskim načelima, ali jednako tako i zbog toga što je znao obogatiti našu religioznost, davši joj nove mogućnosti da se izražava na svojem materinskom jeziku. On je dobro uočio da se vjerski život zažaruje samo u dodiru s konkretnim životom naroda i stoga je tako živo ušao u sve pore života ljudi kojima je naviještao Evan-

delje, želeći da se ono još dublje utjelovi u njihovoj kulturi i mentalitetu. I on je jedan u nizu pregalaca koji su stvarali našu kršćansku kulturu, tipični naš humanizam; stoga su njegov život i djelo i danas inspirativni pa bi zaborav na njega ili čak odreknuće od njega bilo isto što i osiromašiti ovaj život kojim danas živimo.

Odo Casel, čija je teologija otajstava nazvana najvažnijom teološkom misliju našega stoljeća, o religioznoj praksi i o povijesti svjedoči ovo: „Prva intuicija teologije otajstava došla mi je u liturgiji, za vrijeme slavljenja svečane mise. Život doista mora izvirati samo iz života. Tu sam primarnu spoznaju kasnije mogao potkrijepiti proučavanjem sv. Justina mučenika.”

Ardelio Della Bella bio je vrlo sposoban čovjek. Mogao je lako postati teoretičar teologije, mogao je predavati teologiju, no on se odlučio da blago teologije, srž Božje objave, prenosi u široke slojeve naroda koji je živio na rubu Otomanskog carstva, naroda u velikoj većini nepismena. Poput apostola naroda svetoga Pavla, on je mogao ponoviti: „Vi znate kako sam se vladao među vama u sve vrijeme od prvoga dana kad stupih u Aziju, služeći Gospodinu sa svom poniznosti, u suzama i kušnjama koje me snadoše zbog židovskih zasjeda, kako nisam ništa od onoga što je korisno propustio da vam priopćim i da vas poučim javno i po kućama, svečano navješćujući Židovima i Grecima potrebu obraćenja k Bogu po vjeri u našega Gospodina Isusa” (Dj 20, 18–21).

Della Bella je kao i Pavao i Augustin, i Ksaver mjesto katedre prihvatio život, mjesto čiste teologije konkretnu evangelizaciju, i to izvan svoje domovine i naroda, prihativši Dalmaciju i hrvatski živalj u njoj kao svoju drugu domovinu. Vrijedno je stoga upoznati se s njegovim životom.

Prvi Della Bellin životopisac bijaše njegov suprat i neumorni pratilac te neko vrijeme suradnik u pučkim misijama – bilo je to zadnjih devet godina njegova života – Gian Lorenzo Camelli (1692. – godina smrti nepoznata). Camellijev životopis Della Belle dugo je ležao u središnjem arhivu isusovačkoga reda u Rimu.

Tek godine 1888. izdao je taj vrijedan spis isusovac Tito Bottagisio, davši mu naslov *Breve ragguaglio della vita del P. Ardelio della Bella d. C. d. G. Missionario della Dalmazia* (Kratka obavijest /prikaz/ života oca Ardelija della Belle, DI. misionara Dalmacije). Modena, Tip. Pontificia ed Arcivescovile dell’Immacolata Concezione, 1888 (8° str. VII, 94).

Vrijedni izdavač u uvodu piše ovo: „Što se tiče oca Camellija, pisca ovoga životopisa i neumornog sudruga oca Ardelija Della Belle, dragi čitatelju, vrlo ti malo mogu reći; no ipak toliko koliko će dostajati, ako ureba, da si stвориš barem neki pojam. Pater Giovanni Lorenzo Camelli rodio se, dakle, u Pistoji (10. lipnja) 1692. U našu je Družbu ušao godine 1714. Još kao skolastik tri je godine (1717.–1720.) u Dubrovniku predavao retoriku. Nakon skraćene treće probacije u Firenzi, g. 1725. vratio se kao operarij (apostolski radnik u Družbi Isusovoj) u Dubrovačku republiku. Ondje je za malo godina toliko uznapredovao u studiju hrvatskoga jezika, propovijedajući duhovne vježbe u obliku priprave na smrt, da je g. 1727. mogao poći u Veneciju i ondje tiskati neke svoje nabožne knjižice, napisane na spomenutom jeziku, koje bijahu vrlo korisne za duše. Na Veliku Gospu u našoj crkvi sv. Ignacija u Dubrovniku položio je svečane zavjete na ruke rektora oca Simeona Capitozzija. Napokon vrlo dobro upoznavši hrvatski jezik, pošto je tri godine proboravio u Dubrovačkom kolegiju, 16. prosinca 1728. pošao je u Split da bi u misijama na hrvatskom jeziku pomagao ocu Ardeliju Della Belli. ‘Bio je on ondje (tako sam čitao o patru Camelliju u pisanim *Uspomenama* Dubrovačkog kolegija) dobročinstvom hrvatskog jezika što ga je

neumoran radnik savršeno naučio propovijedanjem, ispovijedanjem i tiskanjem naboznih knjižica za dobro duša.' Od g. 1725. do 1728. otac Camelli, iako stranac, postade hrvatski autor. Eto, to je ono malo što sam skupio o Ocu koji ti s tolikom prostodušnošću i prirodnošću sada pruža na čitanje udivljenja vrijedni životopis glasovitog misionara Dalmacije, kakav bijaše O. Ardelio della Bella.

Udostoj se, o dobri čitatelju, svrnuti pogled na ove strancie, pa ako, čitajući ih s Božjom milošću, budeš izvukao kakav plod, kako se i nadam, onda će trud što sam ga uložio da ih dotjeram i učinim ti što lakšim biti obilno nagrađen. Živi sretno i neka te sveta Djevica, prema kojoj O. Ardelio bijaše tako pobožan, blagoslovi i oduševi da se natječeš s primjerima njegova života. Zbogom!"

Slijedeći primjer i skupljenu gradu prvoga Della Bellina životopisca oca Lovre Camellija, pokušat ću oživjeti njegov lik, u želji da to bude skroman prilog upoznavanju čovjeka koji nas je kao misionar i kao jezikoslovac nemalo zadužio.

Prvi koraci u život

Rodni grad Ardelija Della Belle Foggia, onda u Napuljskome kraljevstvu, danas treći po veličini grad u talijanskoj pokrajini Pugli. Ardelio se rodio baš na Svijećnicu g. 1655. Otac mu se zvao Donato, a majka Catterina d'Innocenzo, oboje odlična roda. Dok još bijaše u pobjovima, u Napuljskom je kraljevstvu harala kuga. Od nje se zarazila i njegova dojilja, ali mali ostade zdrav. Gospodin ga je sačuvao jer je s njim imao posebne planove. Iz njegova se djetinjstva spominje jedna avantura iz koje je ipak izvukao glavu. Jednog se dana igrao i šalio kraj ograde koja bijaše načinjena od kamenih stupova. I popeo se na nju, izgubio ravnotežu, poletio, a za njim i jedna kamena gromada koja ga nasreću nije poklopila. Spominje se da je tada zazvao u pomoć sv. Kajetana, čije ime također bijaše nosio, i da je njegovim zagovorom ostao neozlijeđen.

U svojoj obitelji bio je jedino muško dijete pa su mu roditelji u duhu onoga vremena posvetili i veću pažnju. Vrlo je brižno odgojen u pobožnosti, ali i podučavan u različitim viteškim vještinama, a vrlo rano dobivao je i literarnu izobrazbu. On sam svojski se posvetio ozbiljnu studiju, a budući da je bio bistre pameti, vrlo duhovit, dobra pamćenja, odlično je završio tzv. humanističke nauke. Nauk je nastavio u Napulju, gdje je u isusovačkom kolegiju studirao filozofiju. Javno je i uspješno obranio završnu tezu iz mudroslovlja. Završivši filozofiju, dao se na studij građanskoga i crkvenoga prava. Profesor mu je bio glasoviti pravnik Francesco Verde, koji ga je vrlo volio, cijenio i rado s njim razgovarao.

Kao starac Ardelio Della Bella Bogu što mu je u mladosti dao veliku sklonost, ali i sposobnosti za studij. Tako se očuvao od mnogih zala koja pogađaju one što imaju previše vremena. Sigurno je da je već kao student gajio dublji kršćanski život. O tome svjedoče mnoge molitvice i zazivi što ih je napisao u svojim skriptama kanonskoga prava. Po svojim sposobnostima mogao je postati odličan pravnik: sudac ili odvjetnik, no on je, razmišljajući o svojem životnom pozivu, uvidio da bi pravnička karijera mogla za njega biti i opasna pa je odlučio postati redovnik.

Sam je kasnije, kao već iskusni pučki misionar, glasovitome zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajeviću (nadbiskup od 1713. do 1745.) povjerio da je kao student prava zaključio kako se pravničkom vještinom može obraniti i ono što baš ne odgovara pravdi, a on se nije želio izložiti takvoj opasnosti da kome načini

tešku nepravdu, činite bi mogao izložiti opasnosti svoje vječno spasenje. Bila su to razmišljanja koja su utjecala na izbor njegova zvanja. Nije on jedini bio takav slučaj. Slično je bilo i s nekim svecima, kao npr. sa svetim Alfonzom de Liguori.

Ardelio je ozbiljno razmišljao koji bi duhovni stalež odabrao pa se napokon odlučio za Družbu Isusovu. Zamolio je napuljskoga provincijala da ga primi u svoj red. Molba mu je bila uslišana i mladi je Della Bella u dobi od 22 godine, baš na svoj rođendan, 2. veljače 1677., stupio u glasoviti novicijat sv. Andrije na Kvirinalu u Rimu. Ondje je položio čvrste temelje redovničkoga života. Bijahu to molitva, odricanje i revnost za duše. Novicijat je zaključio polaganjem redovničkih zavjeta koji su u Družbi, iako jednostavni, odmah vječni. Nakon novicijata neko je vrijeme studirao retoriku.

Dok je još bio novak, oboli od teške bolesti koja ga je dovela na rub groba. Već se po nekim isusovačkim kućama pronijela vijest da je umro. Bog ga je i ovaj put očuvao na životu za dobro tolikih duša. Kasnije u životu, u časovima klonulosti, o. Della Bella znao se jadati zašto nije onda umro, kada se osjećao onako lake savjesti. Bila bi to lijepa smrt, ali ona kasnije bit će ipak još ljepša, jer će joj prethoditi mnoge žrtve i mnoga djela učinjena za dobro duša.

Prvi put u Dubrovniku

Ardelija su kao mladog skolastika poglavari poslali u Dubrovnik da ondje u kolegiju poučava humaniora: klasične jezike i književnost. Bio je odličan predavač, a djelovao je na učenike i primjerom svojega redovničkog života i svojom iskrenom pobožnošću. Revnije bi učenike okupljao i izvan školskoga programa pa ih u duhu Marijinih kogregacija poticao na posvećenje i apostolat.

Boravak u Dubrovniku Della Bella je iskoristio i za učenje hrvatskoga jezika. U tome je studiju mnogo uznapredovao, pa će kasnije postati ne samo odličan hrvatski propovjednik nego i napisati *Talijansko-latinsko-ilirski rječnik* kao i *Ilirsku gramatiku* i tako se uvrstiti u hrvatske jezikoslovce.

Iz rukopisa *Memorie del Collegio di Ragusa* (Uspomene iz Dubrovačkog kolegija) saznajemo da je Della Bella došao u Dubrovnik godine 1681. i ondje kao magister ostao tri godine. Već je tada odlučio da će naučiti, i to dobro, hrvatski jezik. Bila je to mladenačka, ali ozbiljna želja da što točnije upozna jedan slavenski jezik kako bi se na njemu mogao što bolje izražavati, od čega će kasniji pučki misionar i apostol Dalmacije imati najviše koristi. Štoviše, on će za svoje doba postati i stručnjak za njega stranom jeziku jednoga malog naroda, unaprijediti njegov razvoj, a tako i našu jezičnu kulturu. Della Bella je tada ostao u Dubrovniku tri godine, ali to za njega i za našu kulturu bijahu bogate godine. Pismom od 23. rujna 1684. provincijal Jacopo Cellesi pozvao ga je natrag u Rim na studij teologije na slavnome Rimskom kolegiju.

Student teologije u Rimu (1685–1688) i druge zgode

Della Bella je, prema običaju svojega reda, četiri godine studirao teologiju. Bio je među boljim studentima; više puta uz opće priznanje i odobravanje javno je branio neke teze iz teologije. U isto vrijeme nije se ni najmanje ohladio u duhovnome životu, u pobožnosti, u nastojanju oko kreposti. Imao je čast da tada zajedno s njim u Rimskome kolegiju bude i glasoviti isusovac Gian-Battista To-

lomei (1653.–1726.), rodom iz Siene, kasnije kardinal, kojega je zbog njegove spekulativne „otvorenosti” hvalio veliki Leibniz (1646.–1716.), državnik univerzalnih pogleda, filozof i polihistor, protestant, koji je ipak vrlo cijenio katolicizam i svojski se trudio oko jedinstva kršćana. Zanimljivo je da je i Tolomei kao i Della Bella neko vrijeme bio magister u Dubrovniku. Obojicu je resila revnost za rad oko spasavanja duša pa su se zajedno uputili generalu reda ocu Karlu da Noyellu i na koljenima zamolili da ih kao misionare pošalje u Dalmaciju.

Iz toga razdoblja spominje se također kako je Della Bella jednom pošao na šetnju te putem nabasao na siromašnoga napuštenog bolesnika, lišena svake pomoći. On ga je uzeo na ramena i odnio u bolnicu, da mu ondje bude pružena potrebna pomoć i njega.

Završivši teologiju, Della Bella je godine 1688. u Rimu bio zaređen za svećenika. Opet je pošao u Dubrovnik i ondje kao misionar boravio od 18. prosinca 1688. do rujna 1689. Njegova isusovačka formacija nije još završila pa je pošao u Firenzu u treću probaciju. Obavio je tada drugi put u životu velike tridesetdnevne duhovne vježbe, zadobio mnogo duhovnoga svjetla, zacrtao si jasna načela redovničkog života, nastojeći da im bude vjeran cijeloga života. U jednom njegovu rukopisu sačuvana su točno zabilježena njegova duhovna prosvjetljenja, osjećaji i odluke iz velikih duhovnih vježbi.

Od sredine 1690. pa do 24. X. 1691. opet je u Dubrovniku, gdje djeluje kao pastoralni radnik i korizmeni propovjednik. Ondje je na Svijećnicu 1691. položio svečane zavjete i tako se definitivno uključio u tijelo Družbe. Zavjete mu je u ime generala reda primio tadašnji rektor Dubrovačkog kolegija o. Rafaele Tudisi (Tudišić). Tako je o. Ardelio napokon postao formirani isusovac. On bi najradije ostao kao misionar u Dalmaciji, ali se to neće odmah ostvariti, jer će se morati vratiti u Italiju, da od 1692. do 1694. bude profesor filozofije, najprije u Perugi, a onda u Rimskome kolegiju, dok napokon ne bude isposlovao da opet bude poslan u Dalmaciju. Dopuštenje za to dao mu je general, otac Tirso Gonzalez, na preporuku provincijala oca Francesca Guarinija. Javljujući ocu Della Belli sretan ishod njegove molbe, provincijal mu u pismu od 17. lipnja 1693. piše: „Zaključak je da vas Bog hoće kao slugu svoje slave u onim krajevima: Naš Otac daje vam svoj blagoslov, a ja vas o tome obavještavam.”

Della Bella je iduće, tj. 1694. godine, pošao u Dubrovnik noseći sa sobom pismo oca Guarinija dubrovačkom rektoru ocu Tudišiću. U pismu piše kako on dolazi u Dubrovnik „sa živom željom da preostatak svojega života uloži u misije u onim krajevima. On se na udivljenje svih odrekao da u Rimu predaje dilozofiju. Stoga mislim” – piše provincijal – „da će Bog čin takve velikodušnosti nagraditi posebnim milostima, da bi se ostvarila što obilnija žetva duša na njegovu veću slavu...”

S Della Bellom u Dubrovnik je pošao i otac Domenico Bruno, kasnije vrlo poznat po svojoj svetosti i revnosti u Napuljskome kraljevstvu. Otac Ardelio svojski se dao na misionarenje po Dalmaciji, ali opet za kratko vrijeme: samo dvije godine, jer su ga na Veliku Gospu 1695. postavili za rektora Dubrovačkog kolegija, gdje će rektorovati šest godina. U tom je razdoblju – godine 1699. – počeo s gradnjom divne crkve sv. Ignacija, jednog od bisera dubrovačke sakralne arhitekture.

Odisejadi oca Della Belle između Italije i Dalmacije još ne bijaše kraj, i to ne njegovom voljom, već voljom onih koji su mu bili pretpostavljeni. Oni ga nakon

završenog rektorata 1702. poslaše u Firenzu za kućnog ministra u Kolegiju San Giovannino. Tu je službu obavljao kratko, a onda je preuzeo katedru skolastičke teologije, na kojoj je pokazao svoju sposobnost i znanje. Svi bijahu vrlo zadivljeni njime kao profesorom; i isusovci i drugi u gradu, pa čak i veliki toskanski vojvoda Cosimo Terzo. No srce oca Della Belle bijaše u našim krajevima i neće se smiriti na ovome svijetu dok definitivno ne postane misionar po Dalmaciji.

Prije svojega konačnog dolaska u Dalmaciju otac Della Bella mnogo se mučio u duši. S jedne strane htio je slušati, a s druge, srce ga je vuklo na drugi posao. U toj se nevolji obratio svojem velikom zaštitniku i zagovorniku sv. Franji Ksaveru. Njemu u čast 8. prosinca 1702. započeo je pobožnost od deset petaka, moleći za milost da u svemu izvrši Božju volju, bez obzira na to hoće li ili neće počiti u Dalmaciji. Nastavio je i dalje žarko moliti. Bio je uslišan.

U svojim uspomenama piše: „Obnovio sam pred blaženom Djevicom Marijom žrtvu svetih zavjeta i zelju za onim misijama, za koje me htjela blažena Djeвица. Da, ona je to htjela! Ona ti je to rekla u srcu u svojoj crkvi u Grignanu, a zatim u Firenzi.”

Završivši 8. veljače 1703. svoju pobožnost deset petaka, upravo toga dana primio je pismo iz Dubrovnika. Drugo je pismo stiglo 29. svibnja iste godine, baš na treći dan Duhova, i tada mu je bilo rečeno da otputuje u Split. Ondje ga je želio imati splitski nadbiskup Stefano Cosmi (biskupovao je od 1682. do 1707.). Stoga se obratio mletačkom poslaniku u Rimu, a taj opet isusovačkom generalu.

Ottavio Paltrinieri, generalni vikar reda Somasca, u životopisu splitskoga nadbiskupa Stefana Cosmija, koji i sam pripadaše tome redu, ovako je opisao tu epizodu iz života oca Della Belle: „U Firenzi je lektor teologije bio otac Ardelio Della Bella iz Družbe Isusove, vrlo cijenjen čovjek zbog nauka, a veoma vješt u ilirskome jeziku, iako bijaše rođen u Italiji. Cosmi (splitski nadbiskup), koji je upoznao njegove zasluge u raznim zgodama kada je prolazio kroz Firenzu, htio je dobiti toga vrijednog čovjeka. Zato se vrlo usrdno obratio Patru Tamburiniju, tada isusovačkom generalu, a taj se pokazao spremnim da udovolji njegovoj molbi... Za to se tražilo i dopuštenje velikoga vojvode Toscanе, gdje otac Della Bella bijaše lektor teologije, a i to su postigle Cosmijeve molitve, jer on bijaše tako mio i obljubljen u čitavome onom dvoru. Naš je nadbiskup kliktao zbog takva dobitka pa, čim je ovaj stigao u Split, pisao je o tome jednome svojem prijatelju, „Što mogu reći o patru Ardeliju? Ubrzo je osvojio moje srce, a i srce čitavoga grada, no ima još nešto više: on će svojom apostolskom revnošću iz davlovih ruku istrgnuti tolike duše. Veliku je zaslugu stekla s Gospodinom kraljevska Visost što je dopustila da otac Della Bella dode u ove krajeve, gdje će ga potrebno svojstvo poznavanja ilirskog jezika učiniti vrlo korisnim. Uzoriti gospodin kardinal (Francesco de Medici), budući da je u Svetome zboru za širenje vjere, ima mnogo razloga da se raduje što se ovdje nalazi jedan veliki apostolski radnik koji će odgajati ovaj puk, toliko potreban pouke.” P. Della Bella služio je našem nadbiskupu u službi misionara, uistinu, svom revnošću i naukom, kao što je služio i njegovim nasljednicima Cupilliju i Laghiju, a vidjet ćemo na svojem mjestu (gdje se o tome također piše) koliko je koristio onome pučanstvu. Njegov drug bijaše p. Filippo Riceputi, pisac povijesti Ilirika, i tako su se u Splitu nastanili isusovci kojima, prema odluci Mletačkog senata, godine 1713. bijahu iz državne blagajne naznačeni prihodi, gdje su u rečenom gradu imali stalan i trajan kolegij.” Ovo posljednje nije točno jer su isusovci u Splitu imali samo misijsku rezidenciju.

Ono što je o Della Belli napisao o. Lorenzo Camelli otac Tito Bottogisio nazvao je Breve Ragguaglio – kratak izvještaj. Ono što ja pokušavam pisati, crpeći najvažnije podatke iz njegova životopisa, moglo bi se nazvati „saggio biografico” – jedan životopisni pokušaj, da se za širu publiku osvijetli lik apostola naših južnih krajeva. Kažem pokušaj, jer je svetost svakoga kršćanina, pa tako i krepstan život oca Della Belle, tajna između Boga i duše, koja se mogla izraziti samo onim što je on činio i što se moglo izvana zamjećivati, a toga je bilo, uistinu, mnogo. On je kao misionar prokrstario svu našu obalu i njezino zaleđe od Cresa i Lošinja pa do Kotora. Pokušat ćemo zabilježiti barem nešto od toga mnogostrukoga misionarskog rada.

U jesen 1703. Della Bella je iz Firenze pošao u Anconu. Ondje se ukrcao na oveći jedrenjak. Na putu je doživio veliku i opasnu avanturu. Bura je njegov brodić bacila na neku stijenu u blizini otoka Visa. Naš se misionar u mračnoj noći našao u smrtnoj opasnosti i jedva jedvice s pomoću neke motke od jarbola uspeo se na kopno, šiban vjetrom, a još uvijek zahvaćao bi ga poneki val. Kad je svanulo, mogao se orijentirati i doći na Vis, odande preko Hvara u Split. Ondje se, kao da i nije doživio „šok brodoloma”, odmah dao na apostolski posao.

Radio je ne samo u splitskoj nego i u makarskoj biskupiji i dalje na istok u stonskoj biskupiji. Tadašnji stonski biskup fra Vincenzo Lupi (biskup u Stonu od 1703. do 1709.) gledao je u Della Bellu kao u nekoga novog sv. Pavla i borio se za njega da dođe u Dalmaciju već kod isusovačkog generalnog vikara, kasnije generala, oca Michelangela Tamburinja. Za njega se otimala i Dubrovačka republika.

O. Della Bella s pravom je mogao na svoj misionarski rad primijeniti riječi sv. Pavla Korinćanima: „Bio sam na čestim putovanjima u pogiblima od rijeka, u pogiblima od razbojnika... u pogiblima u gradu, u pogiblima na moru... u trudu i mucu, u čestom nespavanju, u gladi i žeđi, u zimi i golotinji. Povrh svega – moje svakodnevno salijetanje: briga za sve crkve” (2 Kor 11, 26–28).

O. Lorenzo Camelli ovako sažima Della Bellin misionarski apostolat: „Svojim apostolskim propovijedanjem obišao je 16 biskupija, a neke i po više put; prolazio je gorovitim i strmim predjelima; morem i kopnom, po otocima, šumovitim i divljim krajevima, prodirao je i na tursko područje. Misije bi obavljao po svakakvom vremenu: vrućini, studeni, po snijegu i ledu, kiši i vjetru; ništa ga nije moglo zaustaviti.”

Zbog napora češće je i pobolijevao, nekoliko puta bio je čak i na smrt bolestan. Koliko je samo napora podnio spavajući po kolibama, bijednim kućicama, po sakristijama i crkvicama na podnožju oltara. Svakako, nisu to bila prikladna mjesta za odmor nakon teških i napornih dana! U duhu svojega vremena organizirao bi pokorničke procesije, a sam bi u njima sudjelovao bosonog, s konopom oko vrata i trnovom krunom na glavi, noseći teški križ. Ophod bi bio dugačak i dugo bi trajao. Božji narod znao se do suza sažaliti nad pokorničkim misionarom. U njemu je gledao i doživljavao čovjeka koji živi za druge, da ih spasi i privede bliže k Bogu. Apostolski žar i žrtve možda su najizrazitije crte oca Ardelija Della Belle.

Obično bi propovijedao rano ujutro pa još možda koji put, ali tako da bi se-
ljacima još ostalo vremena za njihove poslove. Osim propovijedanja, držao bi i
vjersku pouku na način jednostavne kateheze. Navečer bi opet propovijedao i
katehizirao. Vremenom između jutarnjeg i večernjeg programa koristio bi se
ispovijedanje, mirenje zavadanih, uklanjanje raličitih poroka i zlih navika. Nije
se ustručavao u duhu svojega vremena poslužiti se ni javnom pokorom: bičeva-
njem sama sebe. Činio je to da bi tvrdokorna srca ganuo na obraćenje, u službi
apostolata, prema savjetu Apostola naroda Timetaju: „Zaklinjem te – pred Bo-
gom i Kristom Isusom koji će suditi žive i mrtve – i njegovim dolaskom i njego-
vim kraljevstvom: propovijedaj riječ – pristupi (k vjernicima) – bilo da im je
zgodno, bilo nezgodno – kori, prijeti, opominji u svoj strpljivosti i svakoj vrsti
pouke” (2 Tim 4, 1–2).

Mnogo je ispovijedao, a mnogi su se željeli ispovijediti upravo kod njega. Nije
to bio lak posao, jer se ljudi nisu znali dobro ispovijedati, pa ih je morao sve sam
ispitivati. Camelli, koji je i sam bio u tom apostolatu, s pravom primjećuje: „Bi-
jaše to mučan i dosadan posao da se pravo ne može ni zamisliti, a može se pravo
shvatiti samo iz vlastita iskustva.”

Rad i napori oca Della Belle ne ostadoše bez ploda. Njegova misijska metoda
bijaše djelotvorna i plodonosna. Obratio je i privukao Gospodinu tolike duše. Sa-
slušao je na tisuće velikih ispovijedi (kada se pojedinac ispovijeda o cijelome
svojem životu). Uklonio je mnoge sablazni u narodu, a neke i sa župnih dvorova.
Imao je uspjeha i u župama u kojima je situacija izgledala posve beznadna. Ca-
melli opisuje neke od tih slučajeva.

Neki dekan iz Zadarske nadbiskupije, Della Bellin pratilac na nekim misijama,
zapisao je: „Kud god je prolazio revni misionar, smirio je mnoge razdore zbog
javnih ubojstava i drugih uzroka. Dok bi ljudima govorio, udarili bi u plač, jedni
drugima praštali i u znak pomirenja cjelivali se među sobom. Na kraju bi kleknuo
i sam misionar te cjelivao nekoć zavadene, a sada pomirene, zahvaljujući im što
su za ljubav Kristovu izvršili divan čin praštanja, obećavajući im potpuno oproš-
tenje svih krivnja.”

Otac Della Bella nije djelovao samo među jednostavnim pukom, nego je snaž-
no utjecao i na školovane ljude: građane, plemiće, službenike, svećenike i druge
u društvu ugledne osobe. Bio je za krajeve naše jadranske obale pravi apostol i
moralni preporoditelj, koji bi se mogao staviti uz bok i najvećih pučkih misio-
nara onoga vremena.

Slobodno vrijeme oca Della Belle

Čovjek se vrlo dobro upoznaje kada je na poslu, no i slobodno vrijeme – od-
nosno način kako ga upotrebljava – mnogo govori o njemu. Stoga nas zanima
što je radio otac Della Bella kada nije bio u misijama? Tada je boravio ili u Du-
brovniku ili u Splitu. Vrijeme bi si podijelio na tri dijela. Jedan dio posvetio bi
razmatranju, usmenoj molitvi te čitanju duhovnih knjiga. Drugi bi dio posvetio
dušama u mjestu odmora, a treći studiju moralne teologije, u kojoj bijaše vrlo
verziran.

Ovdje moramo reći da se u slobodno vrijeme također posvećivao vrlo dragom
poslu – sastavljanju *Ilirskog rječnika*. Tim djelom htio je pomoći onima koji

nisu znali hrvatski, u prvome redu svećenicima i propovjednicima, te svakome tko je želio naučiti naš jezik. Posao oko sastavljanja *Rječnika* bio je dug i naporan. Zahtijevao je mnogo strpljivosti i neuniorna rada. Taj slavni *Rječnik* tiskan je u Veneciji 1728. po izričitom nalogu isusovačkog generala oca Michelangela Tamburinja, i tako je središnja uprava Družbe Isusove u Rimu, kao i prije za Bartola Kašića, pokazala veliko razumijevanje za vrijednost i kulturu našega jezika.

U godišnjaku *Dubrovnik* god. 1870. nalazi se članak profesora Luke Zore, koji, sigurno, nije mogao biti prekoravan zbog pristranosti prema isusovcima, u kojemu stoji: „Prije nego krenemo naprijed valja nam se uvjeriti, da je Dubrovnik i početkom XVIII. stoljeća jedna ruža među trnjem. — Pa kako i ne? S juga i istoka okružen neznanjem on je ipak došao do zrelosti te se uzdiže visoko i svijetli znanjem. Rekao sam da je došao do zrelosti, jer kad je Della Bella, iako stranac, prvi dubrovački gramatičar i leksikograf, započeo s jezičnim istraživanjima, odmah je procvjetala humanistička književnost i odmah upada u oči okretanje literature prema javnom životu i znanosti. Nastade, dakle, pogodno vrijeme za prozu te ona uznapredova, a i sam se Della Bella dade na nju te sastavi govore i propovijedi.”

A vrijedni profesor Melhior Lucijanović (*Storia della Letteratura Slava*, 1880.) dodaje još i ovo: „Della Bella, davši se na studij hrvatskoga jezika, u kratko je vrijeme uspio ne samo besprijekorno hrvatski govoriti, već je na hrvatskome otmijeno i pisao, kako svjedoče djela što ih je sastavio.” I, doista, njegove pisane propovijedi ističu se svojim stilom i govorničkom izgrađenošću iznad tadašnje naše prosječnosti.

Della Bella je zadužio i hrvatsko školstvo te kulturu obavljajući službu rektora, a kasnije — vjerojatno god. 1712. i 1713. — vicerektora slavnoga Dubrovačkog kolegija. Taj je zavod znatno unaprijedio materijalno, a to je pogodovalo kvalitetnijem odgojnom i obrazovnom radu te ustanove. Neumorno je nastojao i oko gradnje nove crkve sv. Ignacija u Dubrovniku pribavivši nacrt isusovačkog brata Andrije Pozza, glasovitog po umjetničkim ostvarenjima u likovnoj umjetnosti. Doživio je utjehu da je kao starac vidio dovršenu i za bogoslužje osposobljenu isusovačku crkvu, posvećenu osnivaču Družbe Isusove.

Boraveći u Dubrovniku, Della Bella je svojim govorima vrlo proširio vježbe pripreve za dobru smrt. Mnogi su dolazili da ga slušaju, a znao je on govoriti i kulturno i učeno, no uvijek prikladno i plodonosno za publiku. U gradu sv. Vlah mnogo je i katehizirao, na primjer svake subote siromahe koji dolazahu po milostinju, zatim djevojke, žene, kako se to običavalo činiti u svim isusovačkim crkvama. Kada bi nedjeljom i blagdanom bio na posjedima isusovačkog kolegija, ondje bi poučavao okolne seljake.

U zimi, kad bi se nalazio u Splitu, u korizmenim večerima držao bi moralne nagovore ili u katedrali ili u crkvi sv. Filipa Nerija, koju su držali oratorijanci. Kad nije bio na misijama, stajao bi na raspolaganju za duhovne razgovore, primajući ljude koje su mučili različiti problemi. Mogao im je biti dobar duhovni savjetnik, jer je vrlo dobro poznao teologiju, crkveno i građansko pravo. K njemu su stoga dolazili na savjet kao na kakvo proročište.

Otac Della Bella bijaše univerzalni svećenik, uvijek spreman na sve duhovne usluge, čovjek koji je svoje vrijeme i u misijama, ali i kod kuće u samostanu znao dobro raspoređivati, upotrebljavati i tako stići na sve.

Glavni motiv koji ga je pokretao da ne miruje ni onda kada je provodio takozvano slobodno vrijeme bilo je duboko uvjerenje da je zbog ljudskih grijeha potrebno spasenje kako bi ljudi izbjegli „drugu smrt” i pakao kao plaću za svoje grijeha. A za to im je potrebno stalno pružati jasan putokaz k spasenju. Znao je on dobro da ljude u njihovim grijesima nije dovoljno samo tješiti, nego im valja naviještati ono što Bog od njih traži, a to je da s grijesima, doista, valja prestati; valja im omogućiti da dodu do što jasnijih svetopisamskih spoznaja o spasenju. Mnogi, naime, nemaju pojma o pravom obraćenju i stoga im uporno treba ponavljati što je obraćenje, da bi obrativši se neprestano rasli u poslušnosti Božjemu zakonu i u ljubavi prema Bogu i bližnjemu i tako se spasili.

Nitko to ne bi smio shvatiti kao prisilu ili nametanje, jer je tema spasenja i obraćenja temeljna stvar, o kojoj se govori na tolikim mjestima u Svetome psimu. Kada god su svećenici zakazali u hrabrom i ispravnom naviještanju Evandelja, svijet je postajao „pakao”, a kolikima je došlo u opasnost i samo vječno spasenje?! Otac Della Bella sve je to duboko proživljavao i otud ona njegova neukrotiva revnost za duše. Svojim je radom bio živ i poticajan primjer za sve duhovne pastire. Njegov je primjer suvremen i danas; u tome smislu on „defunctus adhuc loquitur” – iako preminuo, još govori.

Della Bella je tako nastavljao i ostvarivao tradiciju svojega Reda, osnovana za „obranu i širenje vjere” i to poučavajući u kršćanskome nauku „nepoučene” i „djecu”. A takvih je u Crkvi uvijek bilo, pa i u doba oca Della Belle, osobito u Dalmatinskoj zagori, ali i u gradovima na obali. Ima ih, na žalost, i danas i stoga su tako rjeđiti primjeri onih koji su se istaknuli u misionarenju i katehizaciji.

Ponizan Božji sluga

Čovječe, ne reci mi tko si, već kakav si?! Otac Della Bella neće na to pitanje odgovoriti riječima, nego primjerom, a to je kudikamo vjerodostojniji i uvjerljiviji odgovor. Jedna od kvaliteta koje su ga resile bila je poniznost, temelj mnogim drugim vrlinama.

O. Lorenzo Camelli piše o njemu: „Krepost poniznosti bijaše u njemu na vrlo visoku stupnju. U svojim duhovnim uspomenama svaki čas podsjeća sam sebe na poniznost, kojoj ga je Gospodin na osobit način privlačio. Za nju je molio svaki dan u zahvali nakon mise: nosio ju je zabilježenu na mnogim mjestima svojega brevijara da bi je uvijek imao pred očima; o njoj je najradije razgovarao.”

Krepost poniznosti provodio je i onda kada je svakoga, i to svaki put, susretao s najvećim poštovanjem. O sebi je uvijek mislio ponizno, uočavajući svoju ljudsku krhkost te nagnuća koja su se i njemu znala pojavljivati. Ako je smatrao da je nekoga i nehotice povrijedio, kleknuo bi i zamolio za oprostjenje. Ako je govorio o sebi, bilo je to tako kao da je jedan od najvećih grešnika na svijetu.

U dubokoj svijesti svoje ljudske nevrjednosti i nesavršenosti živo se bojavao Božjega suda, pa kada mu je neka dobra duša rekla da će mu mnogi koje na misijama bijaše priveo k Bogu u nebu pristupiti kako bi ga primili među sebe, on joj je odgovorio ovako: „Ah povero di me, che non ho fatto niente di bene!” (Jadna li mene koji nisam učinio ništa dobra!) Kada sam prvi put, tamo negdje godine 1957. – baš u Dubrovniku – čitao životopis oca Della Belle, tu sam njegovu izreku zasadio duboko u srce. Potresla me i nisam je više nikada zaboravio. Vjerojatno zato što mi se neobično svidio komentar toga teksta iz pera oca Camellija.

On je zapisao: „Koju put sam mu spomenuo velike napore i patnje što ih je podnio u Božjoj službi te druga važna djela što ih je učinio u toliko godina, a on, ne mogavši ih nijekati, branio se da ljudi pretjeruju, da ih je učinio više materijalno ili iz svoje prirodene aktivnosti negoli zbog drugoga, da ih nije pratio onim nutarnjim motivima koji bi ih učinili dragocjenima pred Bogom...”

Iz poniznosti je tražio da ga, kada umre, pokopaju vani pred vratima crkve Gospe od Pojšana u Splitu. Valjda je čuo da ga kane pokopati u toj crkvi, a on se smatrao nevrijednim te časti. Usporedno s odricanjem od vlastite slave i časti nastojao je biti slobodan od svake stvari. Želio je da u njegovu životu sve dobro bude samo Bog. U svojoj skromnosti izbjegavao je da ga vidi velika publika ili da bude u društvu uglednih osoba u gradu. Ako je ipak, da ne povrijedi ljubav, upao i u društvo uglednika, zamjećivalo se da se ne osjeća baš najugodnije.

Odijevao se također vrlo skromno, katkad bi nosio i zakrpan ogrtač i branio se da mu pribave što ljepše i finije. Odbijao bi novac koji bi se davao za njegove osobne potrebe, pogotovo da si nabavi što god otmjenije.

U jednim je duhovnim vježbama zabilježio: „U ovim svetim vježbama osjećam unutrašnju odijeljenost od svijeta u kojemu je sve požuda tijela”, a zatim malo dalje dodaje: „Po Gospodínovoj milosti srce je odijeljeno od različitih osjećaja koji njime vladahu.”

I doista je otac Della Bella bio daleko od svake znatizelje, od predstava, viteških igara na konjima, primanja, svečanih ulaza generalnih prokuratora Dalmacije i drugih svečanosti i parada. Odijeljen od stvari ovoga svijeta, lakše se sjedinjavao s Bogom. Da bi postigao što čvršće sjedinjenje s Bogom, studirao je i meditirao izlaganja sv. Roberta Bellarmina o Psalmima. U njima je nalazio hrane da se uživi u svoju ništavnost pred Bogom, da mu srce zaigra zbog Božje dobrote i milosrđa. Sa Psalmistom bi ponavljao: „On se spomenu nas u ponizenju našem: vječna je ljubav njegova” (Ps 136, 23).

Sv. Toma Akvinski ovako tumači što je poniznost: „Poniznost, ukoliko je posebna krepost, prije svega znači podvrgavanje čovjeka Bogu.” Takva bijaše i krepost poniznosti oca Della Belle. On se uvijek osjećao samo poniznim, malenim, skromnim, nevrijednim Božjim slugom u svemu se podvrgavajući volji Božjoj. Njegova poniznost bijaše trećeg stupnja, najsavršenija, kako je bijaše naučio u duhovnim vježbama, kada bi ponavljao sa sv. Ignacijem: „Pretpostavljajući prvu i drugu poniznost, uz jednaku hvalu i proslavu Božjega Veličanstva, samo da se više povedem za Kristom, našim Gospodinom, da uistinu postanem sličniji njemu, hoću i radije odabirem siromaštvo sa siromašnim Kristom negoli bogatstvo, radije pogrđe s Kristom, zasićenim pogrđama, negoli časti; te više želim da me smatraju ispraznim i ludim poradi Krista, kojega u svu prvoга smatrali takvim, negoli pametnim i mudrim na ovome svijetu” (*Duhovne vježbe*, br. 167).

Della Bellina poniznost bijaše u skladu s krepošću, koju poznavahu već stari Grci, a definirali su je kao ispravno i realistično vrednovanje samoga sebe. On je tako postupao prema sebi slijedeći i opomenu sv. Pavla: „Ne činite ništa iz sebičnosti ili tašte slave, nego u poniznosti smatrajte jedan drugoga većim od sebe” (Fil 2, 3). A u toj opomeni nije formulirano samo neko opće pravilo nego temeljna strana kršćanskoga života za sva vremena, pogotovo onda kada čovjek pretjeruje u procjeni samoga sebe.

Jedan suvremeni teolog – dr. Günter, Virt – smatra da se prigoda u kojoj možemo uvježbavati kršćansku poniznost naziva molitva. Zanimljivo je da je već

Lorenzo Camelli, pišući Della Bellin životopis, shvatio povezanost poniznosti s molitvom, jer VII. poglavlje toga životopisa nosi naslov "O krepostima oca Ardelija – Njegova poniznost i odijeljenost od svjetovnih stvari – Sjedinjenje s Bogom". U trećemu dijelu tog poglavlja o poniznosti govori o njegovoj molitvi.

Evo nešto od toga: „Nastojanje oko sjedinjenja s Bogom, oko molitve, i mislene, i usmene, oko strelovitih molitvica i osjećaja bijaše mu familijarno i trajno...” Ono bijaše i njegova stalna škola poniznosti, u kojoj je neprestano napredovao te postigao veliko savršenstvo.

Pokornik

„Mi se uvijek, dok smo živi, predajemo smrti zbog Isusa, da se i život Isusov očituje na našem smrtnom tijelu” (2 Kor 4, 11). Riječi su to sv. Pavla koji je triput bio išiban šibama, pet puta bičevima, jedanput kamenovan. Njima se izriče zakon umiranja, da bismo živjeli. Bez umiranja samome sebi, čarima ovoga svijeta, nema duhovnoga i kreposnog čovjeka. Zato je posve razumljivo da je „umiranje” ili mrtvenje bilo prisutno i u životu oca Della Belle kao i u životu tolikih svetaca. Govoriti o tome izgleda nesuvremeno, ali onaj tko govori o svecima ne može mimoći ni tu temu.

Della Bella po svojoj naravi bijaše sin talijanskog juga, temperamentan, lako zapaljiv. U mladim godinama, kada još nije posve vladao sobom, znao je planuti i ogriješiti se o kršćansku strpljivost i ljubav. Bijaše to područje na kojemu je morao raditi na sebi, boriti se i svladavati, mrtviti svoju žestoku ćud. Stoga je odlučio: „Želim izbjegavati i najmanji neuredni osjećaj ili pokret, koji ne dolaze od ljubavi, već od razdražene naravi.” Živeći u stalnoj borbi, ipak je postigao da prema bližnjima bude blag, ljubazan, strpljiv. Znao je da spasavati duše nije jeftina stvar, lagan posao. One su čak i Isusa stajale krvi i života. Da bi ih lakše spasio, Della Bella je morao ukrotiti svoju vatrenu ćud i postati prijazan sa svima, prema svakome uvijek biti dobro raspoložen, pa i onda kada je bio napet, umoran, neispavan, iscrpljen.

„Među seljacima, vojnicima, dječacima, galijašima i drugoj čeljadi slične vrste, s kojima se nalazio u tolikim misijama, prepoznaše se njegova ljubaznost i strpljivost dok ih je poučavao, ispovijedao, podnosio, pomagao i tješio” (Camelli).

Prema ženskome svijetu bio je prilično rezerviran, u razgovoru sa ženama kratak, ipak se čuvajući da ne povrijedi ljubav. Takav bijaše da ne bi dao povoda nekoj sentimentalnosti, a to bi smatrao popuštanjem nižoj naravi. Dotjerao je na tome području do takve strogosti i discipliniranosti da su neki i u ono doba bili u nedoumici da li da ga zbog toga hvale ili kore? On je u duhu pokore i mrtvenja odabirao strožu liniju.

Trapio je svoje tijelo i strogim postovima. Strogi post provodio je kroz korizmu, sve petke i subote u godini te dane uoči blagdana svojih svetih zaštitnika. Camelli misli da je propostio zapravo pola svake godine kada bi se zbrojili svi njegovi postovi. U posne dane uvečer znao bi se zadovoljiti samo s malo skuhanog variva i kriškom kruha.

Pokoru je činio i na tada uobičajeni način bičujući se i noseći bodljikavi željezni pojas, takozvani cilicij. Tim sredstvima u prijašnja su se vremena mnogo služili Božji ugodnici. U posve moderno prikazanom liku arskog župnika sv. Iva-

na Vianneya spominje ih Christian Feldmann, opisujući uz njega i neke druge velike svetačke likove kršćanstva. On za arskog župnika piše „da je pod svojom otrcanom sutanom, koja ga, sigurno, nije mogla zavoditi na taštinu, nosio grubu pokorničku košulju, a nadlakticu mu je stezao bodljikavi lančić, dok bi se noću bičevao sve do krvi“. Nijedan veliki svetac u povijesti Crkve nije bio bez pokore. Molitva i pokora dva su krila kojima su se ti ljudi izdizali iznad ljudske bijede i letjeli prema visinama.

Della Bella je ostao pokornik sve do posljednjih dana života. Primivši već svetu poputbinu, zamolio je liječnika da smije postiti uoči blagdana sv. Franje Ksaverskoga, svojega posebnog zagovornika, a taj mu je odgovorio da će udovoljiti njegovu zahtjevu ako ipak za vrijeme svojega posta bude uzeo barem nekoliko žlica juhe, a to je bila jedina njegova hrana kad je već bio na smrti. Otac Della Bella bijaše prezadovoljan liječnikovim odgovorom, pa je tako do posljednjega daha ostao vjeran zakonu umiranja i dragovoljne pokore.

Spomenuti Christian Feldmann ovako zaključuje pokornički životopis sv. arskog župnika: „To bijaše njegov put, a on ga nikada nije nametao drugima. Bijaše to posve i samo njegov put, a on ipak na tome teško razmljivom, no posve poput svijeće uspravnome kursu nije postao shrvan, zloban ili ogorčen.

Bijaše to put siromašnog 'neznalice', koji još ništa nije znao o modernome pastoralu i psihologiji – a možda ni danas ne bi htio o tome išta znati. Pa ipak su ljudi hrlili k njemu i vraćali se kući sretni, ne fanatizirani, nego smireni, odlučni da promijene svoj život. Oni bijahu stupanj bliže Kristu.

A što bi si i mogao ljepše poželjeti jedan siromašni svećenik?“

U svjetlu tih riječi možemo bolje razumjeti i životni put oca Della Belle, njegov način života, njegove pokore, njegovo svagdašnje umiranje, mrtvenje. On je mogao, pogotovo danas, u očima „mudrih ovoga svijeta“ izgledati kao ludak, ali ta „ludost“ u Božjim je očima mudrost, jer stoji pisano: „Uništiti ću mudrost mudrih i učiniti ću ispraznom umnost umnih“ (1 Kor 1, 19).

Djelotvoran u ljubavi

Sav apostolski, vrlo požrtvovni rad oca Della Belle u službi bližnjega bijaše najbolji izražaj kršćanske ljubavi prema bratu čovjeku. No on je kraljicu svih kreposti vježbao i na druge načine, posebno prema siromasima. Nije mnogo znao o onome današnjem smislu opredjeljenja za siromahe, ali mu je njegovo kršćansko srce ipak diktiralo da upravo prema njima bude što samilostiviji.

Stoga je sate i sate stajao prikovan na galijama, u bolnicama i na drugim mjestima bijede, ispovijedajući i tješeći onaj siromašni puk, podnoseći sav smrad mjesta na kojemu – kao na primjer na brodovima – uz ljude stajahu i životinje. Kad bi izlazio van s toga posla, bio je sav impregniran neugodnim zadahom.

Za vrijeme mletačko-turskog rata zavladała je među vojnicima po Dalmaciji neka pošast. Sve bolnice u Splitu bijahu pune tih bolesnika, tako da je smrtnih slučajeva bilo gotovo svaki dan. Otac Della Bella nije se štedio, već bi svako jutro odlazio u bolnice idući od kreveta do kreveta ispovijedajući. Osim toga tješio bi, posluživao bolesnike, pružao okrepu i osvježanje, pomagao kako je znao i mogao. Nije se obazirao na vrlo vjerojatnu mogućnost da se i sam zarazi. Gledao je čovjeka patnika u nevolji i priskakao mu u pomoć stavljajući djelotvornu kršćansku ljubav na prvo mjesto. Slična je djela milosrđa duže vrijeme obavljao

i u Zadru. Ondje se i sam zarazio, smrtno razbolio, i samo je malo nedostajalo da nije umro kao žrtva samaritanske ljubavi.

Revno je pokazivao i ljubav prema osuđenima na smrt i prema umirućima općenito. Camelli u svojem Della Bellinu životopisu posebno ističe njegovu ljubav prema siromasima. „Prema njima je” piše on „...gajio izvanrednu samilost; nježnost te uvijek činio ono čime bi im mogao olakšati njihovu sudbinu. Sve što mu je dolazilo u ruke bijaše za siromaha, sve što bi primao od rodbine, sve bijaše za siromaha. Ne mogu se izbrojiti sve one velike i stalne milostinje koje mu je Bog slao, a on ih dijelio potrebnima. Neki mladić koji mu je posluživao kada uza se nije imao časnog brata iz Družbe svjedoči da je samo jedne zime podijelio siromasima oko 60 rimskih škuda.

Za vrijeme svete jubilarne godine 1725. otac Della Bella mogao je kao hodočasnik poći u Rim. Ondje mu je general reda otac Michelangelo Tamburini darovao 100 škuda za njegove potrebe. Vrativši se u Dalmaciju, od čitave te svote upotrijebio je za sebe samo dvije škude, a sve ostalo kao milostinju podijelio siromasima. Kad bi dobio na dar po nekoliko librica čokolade (jedna iznosi oko 327 grama), odmah bi to prodao, a novac podijelio sirotinji. Isto je učinio i sa zlatnom medaljom sv. Helene koju mu je darovala neka osoba. Unovčio ju je i novac razdijelio. Netko mu je darovao srebrno zvonce; on ga je prodao, kupio brončano, što više odgovara redovničkom siromaštvu, a ostatak novca podijelio potrebnima.

Ljudi su mu se izravno obraćali u svojim potrebama. Tako mu je jednoga dana došao neki klerik s područja pod turskom vlašću. Želio je nastaviti studij. Della Bella ga je primio s najvećom ljubavlju. Držao ga je kod sebe nekoliko dana, i opazivši kako mnogo trpi od zime, dao mu je vlastitu pletenu potkošulju. Pobri- nuo se za mjesto i uzdržavanje, gdje se student mirne duše mogao predati studiju.

Jedna žena je pod zakletvom posvjedočila da je vidjela oca Della Bellu kako je skinuo svoju košulju i dao je siromahu. U Splitu mu je neko vrijeme bio su- stolnik neki bolesni starac, sav krstav po glavi. No ni taj nije bio jedini. Siroma- sima bi dijelio košulje, čarape, cipele, a svojemu je momku oštro zabranio da javno govori o njegovim milostinjama, jer je, prema Evandelju, želio da ljevica ne zna što čini desnica. Siromašnim bi udovicama i drugim siromašnim osobama potajno u kuću slao novac, hranu, otkidajući od vlastitih usta. Imao je oka da uoči gdje je trebalo pomoći, a još više srca da i pomogne.”

Otac Camelli piše dalje: „Ostavljam po strani mnoga druga slična djela ljubavi prema siromasima, koja bi, da ih ispriповijedim, tražila dugu povijest, pa se ograničavam na još dvije činjenice, vrijedne da ne budu izostavljene.

Ispovijedajući jednom na galijama, naišao je na nekog siromaha osuđenika koji je dovršio rok svoje kazne na veslanje, no ipak nije mogao biti oslobođen jer nije imao novca da plati sudski postupak. Otac Ardelio, nježno suosjećajući s nevoljom toga čovjeka te ganut ljubavlju, dao se na skupljanje novca. Skupio je 16 cekina, više no što je trebalo za plaćanje duga. Sam je pošao i predao novac generalnom prokuratoru moleći za oslobođenje siromašnog čovjeka i postigao je da je taj odmah bio oslobođen s galije.

Drugi put, ispovijedajući jednog drugog takvog osuđenika, iz crta njegova lica i ponašanja uočio je da mladić potječe od uglednih roditelja i da se zbog toga nije htio očitovati nikome. Otac Della Bella posredovao je kod nadležnih da se s njim postupa ljudskije i obzirnije. Pisao je također nadležnima da bi skupio po-

trebne informacije o plemenitim kvalitetama toga čovjeka pa se uvjerio da je bliški rođak jedne ugledne osobe. Na temelju tih podataka ovaj je bio pušten na slobodu.

Završavam tu gradu onime što mu se dogodilo dok je držao misije na galijama u Zadru, a to potvrđuje koliko se svojom ljubavlju prema siromasima svidio Bogu. Jedne večeri, dok je dugo u noć ispovijedao onu siromašnu čeljad, obavijestio ga da je ondje neki bolesnik. Otac Della Bella odgovorio je da će ispovijediti sutra ujutro; no najedanput je osjetio u duši da ne smije odugovlačiti i odmah ga je pošao ispovijediti. Pošavši s galije, nije prošlo mnogo vremena, a bolesnik je umro, još iste one noće.”

Engleski romanopisac Charles Dickens (1812.–1870.), koji i sam bijaše potresen stradanjima ljudi svojega vremena, zapisao je: „Čini toliko dobra koliko samo možeš, a o tome govori što manje!” To je geslo otac Della Bella vrlo lijepo ostvarivao u životu. Činio je dobro koliko god je i gdje god je mogao. U tome ga nije vodila samo puka čovječnost nego čista ljubav prema Kristu, čiju je sliku gledao u svakome čovjeku, nadasve u patniku i siromahu. On je, kao i njegovi suvremenici isusovci u Paragvajskim redukcijama, bio utjelovljenje opredjeljenja za siromahe, za male ljude, za one na rubu društva: na galijama, po zatvorima, bolnicama, u zabitnim selima Dalmatinske zagore. Della Bella je lik vrijedan poštovanja i u naše doba kada se o ljudskim pravima, o jednakosti svih ljudi, o čovjekovu dostojanstvu govori vrlo glasno. On o tome nije, doduše, mnogo teoretizirao, ali je hitao u pomoć gdje je samo mogao. Njegovo dušobrižništvo bilo je strogo vjersko, ali u duhu vjere i socijalno; promicao je čovjeka i duhovno i materijalno.

Osobno doživljavanje Krista

Svako vrijeme ima svoj religiozni ukus, svoj način doživljavanja i izražavanja različitih pobožnosti. Imaju ga i pojedini narodi. Sve to zajedno u kršćanskoj duhovnosti čini onu šarolikost i ono bogatstvo, kojima se svatko može obogatiti. Bogatstvo je to Krista i njegova Duha, živa i djelotvorna u vlastitoj Crkvi u sva vremena i na svim prostorima. On je bio živ i djelotvoran i u životu oca Ardelija Della Belle dajući mu izvanrednu pobožnost, jedan od sedam darova Duha Svetoga. Njegova pobožnost bijaše mnogostruka. U ovom poglavlju prikazat ćemo njegovu pobožnost prema Djetetu Isusu, prema Gospodinovoj mucu i prema Euharistiji. Trostruka pobožnost, trostruki pristup Kristu, ujedinjen u jednoj jedinjoj ljubavi kojom je obilovalo veliko srce našega misionara.

Otac Lovro Camelli piše: „Onaj koji s toliko srca ljubljao siromahe – nikakvo čudo – da je još žarčom ljubavlju ljubio Našega Gospodina Isusa Krista, zbog kojega mu u ljubavi bijahu tako dragi siromasi. Bijaše otac Ardelio vrlo pobožan prema presvetoj Gospodinovu rođenju; svaki dan se od jedne do druge godine pripremao da svetkuje onu presvetu noć, koju bi nakon kratka počinka proveo u molitvama, uzdasima i drugim pobožnostima. U svojoj je sobi stalno čuvao sliku Isusova rođenja te zapisao da ga na samrti podsjetite na jaslice. Na Božić običavaše obnavljati se u duhu i kao da bi se s Isusom ponovno rodio na novi život, čistiji i savršeniji. U njegovim je bilješkama zabilježeno: ‘Evo rekoh, sada započinjem: ponovno se radam i počinjem živjeti rođenjem Isusa Krista 1705.’ Sličnim izrazima isto ponavlja i mnogih drugih godina.

Od presvetog Dječaka Isusa primio je izvanredne milosti. Spomenut ću samo dvije. Prva je što mu je ulijevao vrlo žive i uzvišene spoznaje tajne utjelovljenja s mirom, duhovnim užicima i takvim sjedinjenjem da on sam kaže kako se to ne može izreći kako se svjetski užici ne mogu uspoređivati s mirom što ga uživa duša sjedinjena s Bogom. Druga je što je posljednjih godina svojega života za božićne blagdane imao nutarnje svjetlo i predosjećaj, s kojim će dočekati i idući Božić; to je običavao pripričivati osobama svojega povjerenja. Valja napomenuti da posljednjeg Božića svojega života nije imao onaj predosjećaj, niti je govorio da će živjeti do idućega Božića; onda sam i ja sam rekao jednome svećeniku kako se bojim da bi otac Ardelio te godine mogao umrijeti jer nam nije rekao – kako je inače običavao da će doživjeti idući Božić, i tako se zaista i dogodilo, jer one je godine umro.”

Već sam spomenuo da je o. Lovro Camelli bio uz oca Della Bellu posljednjih sedam godina njegova života. A bio je i čovjek njegova povjerenja pa je stoga i najpozvaniji da nam prenosi njegova duhovna iskustva.

Otac Della Bella bijaše vrlo zahvalan čovjek. Zahvalnost je najviše osjećao prema Bogu „koji je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorodenoga Sina da ne pogine ni jedan koji u nj vjeruje, već da ima život vječni” (Iv 3, 16). Božje darivanje najvećega Božjeg dara najviše je doživljavao na Božić. Mali Isus bijaše za njega najveći božićni dar kojemu se radovao kao malo dijete i za koji je toplo zahvaljivao, a ta duboka zahvalnost bijaše slična ljestvama kojima se uspinjao do najveće radosti. I doista njegova je božićna radost svake godine bila uvijek novo i veće veselje.

Očevo darivanje Sina doživljavat će otac Della Bella i u Isusovoj mucii i u Euharistiji. U objema tajnama duboko će doživljavati i ljubav Sina koji se predaje kao potpuna žrtva, koji u Euharistiji ostaje s nama do svršetka svijeta, žrtvujući se u misi i hraneći nas u pričesti. Promotrit ćemo i te doživljaje oca Ardelija, o kojima govori njegova pobožnost prema Isusovoj mucii i prema Isusu u Presvetom Sakramentu.

O. Lorenzo Camelli piše: „Bijaše otac Della Bella jednako vrlo pobožan prema mucii našega Gospodina. Često ju je, da ne reknem svaki dan, razmatrao, iz nje crpao najljepše dokumente te izvanredna prosvjetljenja. I nije se zaustavljao u čistim spekulacijama ili osjećajima nježnosti, nego je sve svodio na praksu i na vježbanje solidnih kreposti. Jednom je u razmatranju Otkupiteljevih muka imao tako izvanredno prosvjetljenje da je jasno i s velikom spoznajom shvatio što hoće kazati Božji Sin, žalostan sve do smrt, zlostavljan, svučen, izbičevan za njega, i osvrćući se na svoju đavolsku nezahvalnost kada ga je vrijeđao nakon što je on za njega podnio tolike nevolje, učinilo mu se kao da mu se srce od boli zbog grijeha, a i zbog sućuti prema Isusu i žalosnoj Djevici trga iz prsa; i stoga je, kako piše, odlučio prije skočiti u pakao negoli ga uvrijediti.”

Razmatrao je Isusovu muku točno po preporuci sv. Ignacija zapisanoj u knjižici *Duhovnih vježbi*: „Razmotrit ću kako Isus sve trpi zbog mojih grijeha i što ja moram činiti i trpjeti za njega” (br. 197). U razmatranjima pak Isusove muke rasla je u njemu ljubav za koju napisala dubokoumni Pascal: „Jedna kap ljubavi više je od oceana volje i razuma.” Ljubav je pak pokazivao suobličujući se sve više Kristu, usvajajući njegove misli i osjećaje, njegov primjer. Tako je Kristova muka postala za njega velika škola kako se sve više preobražavati u rassetome Kristu i postati novo stvorenje.

Pater Camelli misli da je Della Bella imao najnježniju pobožnost prema Presv. Oltarskom Sakramentu. U njemu bijahu sve njegove naslade, sva njegova milina, sve njegovo sree. Pobožnost prema Euharistiji očitovala se kod njega u živoj vjeri, u visokom poštovanju, u posebnoj ljubavi. Pred Euharistijom ostajalo mu je troje: vjera, adoracija i ljubav. Ovo posljednje bijaše najveće. Stoga je godine 1689., razmatrajući pred Presvetim o Gospodinovu rođenju, uskliknuo: „O, moj Bože! Tvoje su utjehe veće od svih što ih svijet može dati!”

Rado je slušao mise, svoju je misu služio - kako svjedoči Camelli - „veličanstveno, smireno i s takvom pobožnošću da se jasno vidjelo kako iznad njegove vanjštine stoji nutarnji žar i osjećaj u sreću”. Mnogo je pažnje posvećivao pripravi i zahvali za svetu misu. Sve je učinio da je može služiti svaki dan.

Camelli ovako opisuje jednu zgodu iz njegova života, kada je učinio sve da bi mogao misiti: „Putujući na galiji gospodina Angiola, uzoritoga generalnog prokuratora Dalmacije i Albanije (bijaše tada u dobi od preko 60 godina), lada se zaustavila na nekome pustom mjestu blizu otoka Hvara, a o. Ardelio zamolio je da se može iskrcati na kopno. Tada je u društvu dečka koji ga je posluživao, otprilike sat nakon izlaska Sunca, propješačio više milja po kamenju, liticama, šumama i bregovima, dok se na dvije milje nije približio nekom selu; no ne mogavši zbog umora dalje, poslao je naprijed slugu, a taj je došao barkom po njega i odveo ga u crkvu, gdje je odslužio svetu misu vrativši se natrag na galiju, poderan, kao isprebijan; onima koji ga sažalijevalu rekao je da se nije brinuo za svoje patnje, već mu je bilo teško zbog umora i muke njegova mladog sluge.”

Pater Camelli navodi još i druge zgodice koje očituju Della Bellinu izvanrednu euharistijsku pobožnost. „Mnogo puta, dok je služio misu, izgledao je zažaren u licu, uzdignut i kao izvan sebe, a to je prisutne poticalo na strahopoštovanje. Takva se pobožnost očitovala kod njega napose kada se za vrijeme bolesti mogao samo pričiešćivati. Jedanput se teško razbolio i, dok je misionario po kotorskoj biskupiji, svi su smatrali da bi bilo dobro barkom ga prevesti u Zadar gdje bi imao više pogodnosti što se tiče liječnika i lijekova. Kada je barka stigla na otok Mljet, mislili su da bi se ondje bilo dobro pričestiti. O tome su obavijestili tamošnjega župnika koji je brzo došao s Presvetim na barku, no otac je Ardelio, premda posve iscrpljen i pritisnut težinom bolesti, izlažući se teškoj opasnosti da padne u more, htio pošto-pošto poći na plažu i ondje, klečeći na ‘velikim’ koljenima, primiti svojega Gospodina u sakramentalnim prilikama.

Jednom drugom zgodom teško se razbolio u okolici Splita, pa su ga prevezli u Split. Budući da se bolest pojačavala, htjeli su mu podijeliti poputbinu. Pošto je sluga u sobi u kojoj je otac Ardelio ležao gotovo napola mrtav sve pripremio za taj sveti čin, pošao je otvoriti kućna vrata čekajući dok ne dođe svećenik s Presvetim Sakramentom. U taj čas bolesnik je nešto živnuo od onoga žara i duboka poštovanja što ga je gajio prema Euharistiji pa je ustao, obukao se, uzeo štap na koji će se osloniti, pošao prema vratima sobe, ondje kleknuo i ostao tako sve dok nije primio svetu poputbinu. Kako su mu malaksale sile, bilo je potrebno dignuti ga i na rukama odnijeti na krevet.”

Ovaj zorni Camellijev opis govori o živoj Della Bellinoj vjeri u Euharistiju. On čini sve, iako teškom mukom, da bi pošao u susret Isusu, da ga dostojno dočeka, da ga primi. Isus u Euharistiji za njega je najveća stvarnost. On ga ne vidi, ali vjera je jača od osjetila i ona čini svoje. Kada promatramo svoje držanje prema Euharistiji i usporedimo ga s Della Bellinim, može nas obuzeti stid. Bog nam ga je dao kao primjer vjere i pobožnosti prema Euharistiji.

„Nalazeći se u posljednjoj bolesti, kada se s teškom mukom još mogao držati na nogama, kad je zbog toga pobuđivao samilost, misio je dokle god je mogao. Trajalo bi to do 45 minuta, a nakon toga bijaše sav shrvan, iscrpljen. Kad se više nije mogao držati na nogama pa nije mogao niti služiti misu, tu svoju – kako ju je nazivao – najveću nesreću nadoknađivao je čestom, jedno vrijeme svagdašnjom pričešću.”

Otkrivajući Della Bellinu pobožnost, njegovo duboko doživljavanje Krista, otkrivamo ga u novom, divnom svjetlu. On nije bio samo izvanredno aktivan čovjek, nego i kontemplativan u najvišem stupnju. Postigao je ignacijanski ideal „contemplativus in actione” - biti kontemplativan u akciji, i zato je njegova akcija i bila tako plodonosna. Šteta što smo ga mi Hrvati zaboravili, jer se on spominje još samo u jezikoslovlju hrvatskoga jezika kao pisac *Rječnika*. Valja ga, međutim, spominjati i oživjeti kao svetački lik naše crkvene i religiozne povijesti.

(nastavlja se)

UREDNIŠTVO JE PRIMILO

Velimir Valjan: *VJERA I VJEROVANJA*, Izd. Svjetlo riječi, Sarajevo 1987., str. 102, cijena 1.400 dinara. Narudžbe: Svjetlo riječi, N. Pozderca 6, 71000 Sarajevo.

Ovo je treća knjižica u nizu „Svjetla riječi”. Stotinu stranica ove knjižice može biti vrlo korisno štivo ljudima koji žele svoju vjeru istinito živjeti i svjedočiti. Može ih obavijestiti o temeljnim oblicima vjere i vjerskih zastranjenja i može im također dati i smjernice za vlastitu vjersku praksu.

DANICA. Hrvatski katolički kalendar za 1988. godinu. Na 224 stranice obiluje književnim, informativnim i formativnim priložima. Cijena 1.500 dinara. Narudžbe: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Tomislavov trg 21, 41000 Zagreb.

LJUDIMA PRIJATELJ. List sv. Leopolda Mandića. God. XVII. broj (65) 3 – 1987. Cijena 250 dinara. I ovaj broj bogat je priložima ne samo o Leopoldu Mandiću nego osobito o inicijativi koja je potekla prošle godine iz Asiza.